

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven op 'De Marke' te Pesse, gemeente Hoogeveen (Dr.)

M.J.M. de Wit

ARC-Rapporten 2003-90

Groningen
6 mei 2003
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

1.1 Objectgegevens

Provincie	Drenthe
Gemeente	Hoogeveen
Plaats	Pesse
Toponiem	De Marke
Kaartblad	17C
Coördinaten	227.400/532.300
Periode	Bronstijd/IJzertijd
Type object	nederzetting
Type bodem	esdek op dekzand
Geomorfologie	dekzandrug

1.2 Aanleiding van het onderzoek

De gemeente Hoogeveen is van plan woonwijk 'De Marke' te Pesse uit te breiden. Aan de noordoostkant van de wijk wordt een aantal nieuwe woningen gebouwd en worden bossingels en een voet/fietspad aangelegd. De totale oppervlakte van het bestemmingsterrein bedraagt ca. 1,5 ha.

In november 2002 werd door Archaeological Research & Consultancy (ARC) bv in opdracht van de gemeente Hoogeveen een Verkennend Archeologisch Onderzoek uitgevoerd, in de vorm van een booronderzoek. Uit dit onderzoek bleek dat de bodemopbouw op het centrale en het westelijke deel van het bestemmingsterrein intact was. Hier bevindt zich direct onder de bouwvoor een esdek, met daaronder dekzand. Esdekken zijn in de Middeleeuwen ontstaan door het op het land opbrengen van plaggen en mest, teneinde de vruchtbaarheid van de bodem te bevorderen. Het esdek vormt een bescherming voor eventueel daaronder in het dekzand liggende archeologische sporen en vondsten. De bovenkant van het dekzand vormde het maaiveld voordat het esdek ontstond. De intacte bodemopbouw en de hoge archeologisch verwachting die het terrein heeft volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW 2e generatie) resulteerden erin dat de gemeente Hoogeveen werd aanbevolen een vervolgonderzoek op het centrale en westelijke deel van het bestemmingsterrein uit te laten voeren (Bijl 2002).

Dit IVO door middel van proefsleuven werd door ARC bv op 25 en 26 februari 2003 uitgevoerd. De veldploeg bestond uit mw. drs. M. Essink (assistent veldtechniek), drs. S.J. Tuinstra (veldarcheoloog), M. Wiersma (grondwerk) en mw. drs. M.J.M. de Wit (veldtechniek en projectleiding). De graafmachine werd geleverd door J. Bergman Kraanverhuur met als machinist dhr. J. Bergman.

1.3 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein ligt ten noordoosten van de wijk 'De Marke' en ten westen van de Kampiepenweg. Het terrein was grotendeels in gebruik als akkerland. De noordwesthoek bestond uit grasland en volkstuintjes. Het westelijk en met name het centrale deel van het terrein liggen relatief hoog ten opzichte van het omringende gebied.

Afbeelding 1 De ligging van Pesse.

1.4 Doel van het onderzoek

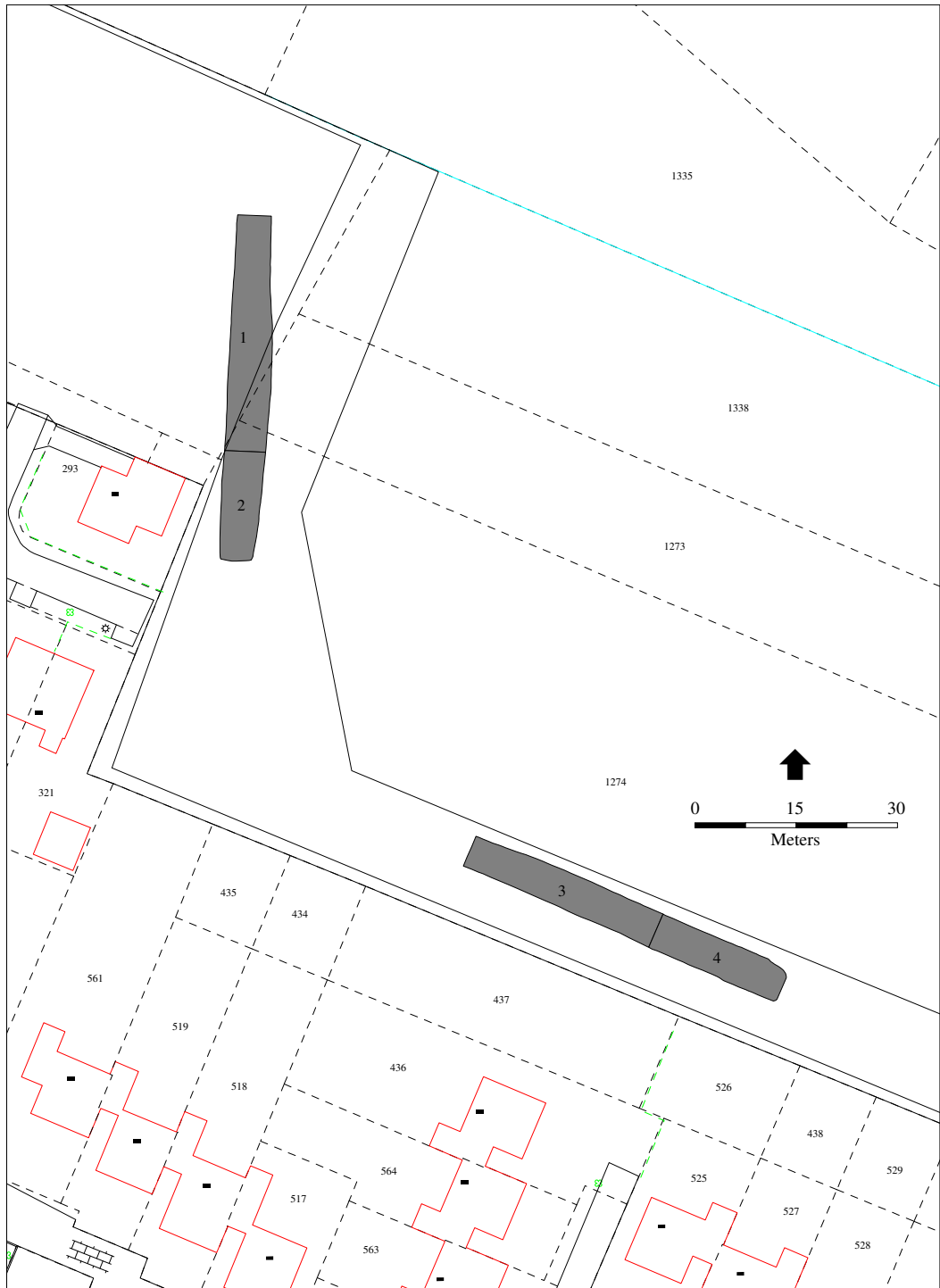
Het onderzoek had als doel een antwoord te geven op een aantal specifieke vragen, zoals die in het Programma van Eisen is opgesteld:

- 1 Hoe is het gesteld met de gaafheid van het bodemarchief ter plaatse, zowel in de horizontale als in de verticale zin?
- 2 Hoe is het gesteld met de conservering van het vondstmateriaal?
- 3 Is er een relatie te leggen tussen de mobilia (vondsten) en de grondsporen?
- 4 Wat is de aard en de ouderdom van de aangetroffen bewoningssporen? Strecken deze zich over de hele onderzoekslocatie uit?
- 5 Hoe zeldzaam zijn de aangetroffen sporen binnen de archeoregio en hoe groot is de informatiewaarde?
- 6 Biedt de locatie mogelijkheden om het toenmalige landschap en de exploitatie daarvan te reconstrueren?

1.5 Werkwijze

Op het onderzoeksterrein zijn twee proefsleuven aangelegd, beide met een afmeting van ca. 50×5 m. De eerste proefsleuf is aangelegd op het westelijk deel van het terrein en is noordzuid georiënteerd. De tweede proefsleuf is op het centrale deel van het terrein aangelegd en is noordwest-zuidoost georiënteerd. De proefsleuven zijn onderverdeeld in vier werkputten, de eerste proefsleuf in werkputten 1 en 2 en de tweede proefsleuf in werkputten 3 en 4 (afb. 2).

De proefsleuven zijn als volgt aangelegd: Met de graafmachine werd voorzichtig schavend de bouwvoor en het esdek verwijderd totdat de bovenkant van het dekzand werd bereikt. Hier bevindt zich het archeologische sporenvlak. Het vlak is getekend (schaal 1:50), gefotografeerd en de hoogte van het vlak en de sporen ten opzichte van het NAP is bepaald. Een klein deel van de sporen is gecoupeerd, dat wil zeggen dat de helft van het spoor is weggeschaafd zodat de diepte en de vorm

Afbeelding 2 Puttenkaart. Kaart: B. Schomaker.

van het spoor in profiel duidelijk worden. De coupes zijn getekend (schaal 1:20) en gefotografeerd. Daarna zijn de gecoupeerde sporen afgewerkt. Aangezien een archeologische vindplaats bij een vooronderzoek zo intact mogelijk moet blijven met het oog op het eventueel beschermen ervan, mag tijdens een AAO slechts tien procent van het totale aantal sporen nader worden onderzocht. Couperen tijdens een proefsleuvenonderzoek wordt primair gedaan om de kwaliteit van de sporen te bepalen en vondsten te verkrijgen die kunnen bijdragen tot een betere datering van de vindplaats. Na afloop van de werkzaamheden zijn de proefsleuven weer dichtgegooid.

2 Resultaten

2.1 Sporen en structuren

In afbeelding 3 zijn de verschillende sporen en structuren, zoals die in de werkputten zijn aangetroffen, weergegeven.

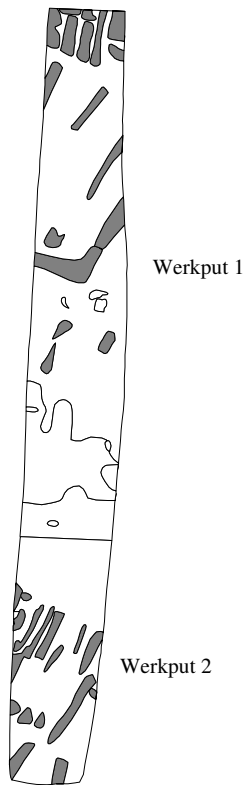
In werkputten 1 en 2 zijn geen archeologische sporen aangetroffen. Er zijn slechts een aantal natuurlijke verstoringen en restanten van esgreppels aangetroffen. Esgreppels werden gegraven bij wijze van grondverbetering. Voordat de schrale zandgrond gereed werd gemaakt als landbouwgrond, werden er eerst greppels gegraven. Deze werden opgevuld met organisch materiaal (plaggen en mest). Bovenop deze esgreppels ontstond het esdek. De esgreppels dateren uit de Middeleeuwen.

In werkputten 3 en met name 4 is een groot aantal paalsporen aangetroffen (afb. 4). De paalsporen bevinden zich onder het esdek en hebben daarom een oudere datering dan Middeleeuws. Dit wordt tevens bevestigd door het in de paalsporen aangetroffen vondstmateriaal. De paalsporen vormen de restanten van houten gebouwen of structuren die ooit hier moeten hebben gestaan. Aangezien zandgrond een hoge zuurtegraad heeft en zich tussen de zandkorrels zuurstof bevindt, worden organische resten in zandgrond niet bewaard. Er resteert slechts een afdruk van waar bijvoorbeeld ooit een paal in de grond heeft gestaan, het hout van de paal zelf is vergaan.

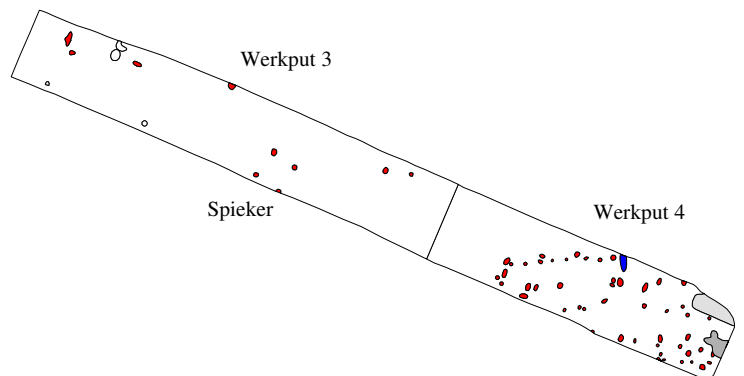
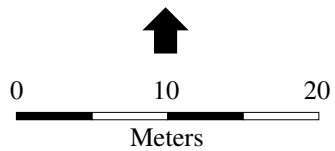
Het is moeilijk om in de vele paalsporen structuren te herkennen. Dit komt voornamelijk door de geringe breedte van de werkputten, 5 m. In werkput 3 zijn in ieder geval de restanten van een vierpalige spieker te herkennen (sporen 10 t/m 13). De spieker meet 1,75 × 1,75 m. Spiekers komen vanaf de Bronstijd tot in de Romeinse Tijd voor en werden gebruikt om de oogst op te slaan. Deze graanschuurtjes hadden een verhoogde vloer, ter bescherming van de oogst tegen ongedierte. Ze stonden zowel bij de boerderijen als los in de akkers.

De meeste paalsporen bevinden zich in de oostelijke helft van werkput 4. Gezien de hoeveelheid paalsporen zal het hier niet één gebouw betreffen, maar meerdere. Om uitsluitsel te krijgen om hoeveel en wat voor soort gebouwen het gaat (boerderijen, schuren e.d.) zou een groter deel rond werkput 4 moeten worden onderzocht.

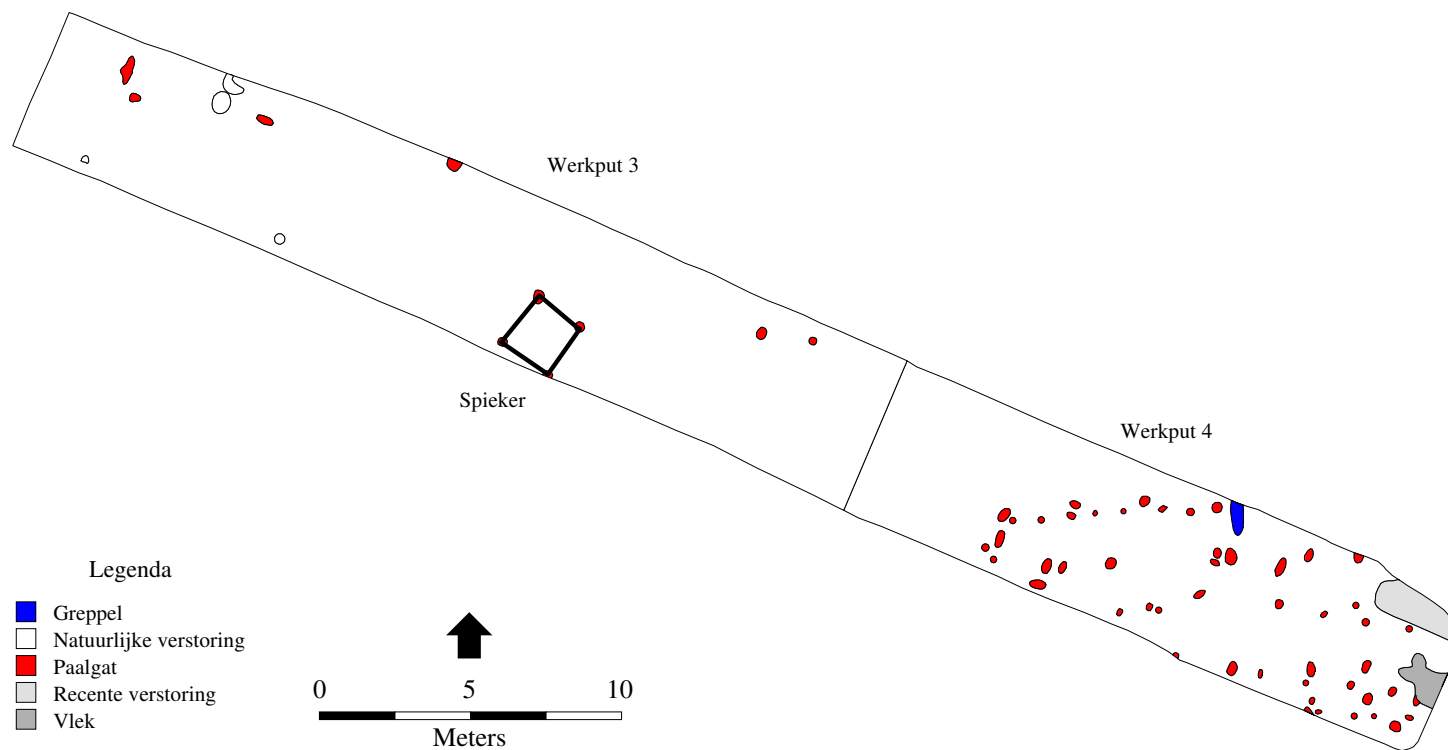
De kwaliteit van de archeologische sporen is goed. Bij het couperen van een deel van de paalsporen bleek dat de sporen ten opzichte van het vlak gemiddeld 30 cm

- Legenda
- Esgreppel
 - Greppel
 - Natuurlijke verstoring
 - Paalgat
 - Recente verstoring
 - vlek

Afbeelding 3 De werkputten met de sporen. Kaart: B. Schomaker.

Afbeelding 4 Werkputten 3 en 4. Kaart: B. Schomaker.

diep zijn. In de meeste paalsporen is een duidelijke paalkern te zien, het restant van de paal zelf.

2.2 Vondsten

Het vondstmateriaal bestaat uit een aantal scherven aardewerk en uit vuur- en natuursteen. Alle vondsten zijn afkomstig uit werkputten 3 en 4, zowel uit de sporen als van het vlak. Het aardewerk is handgevormd en heeft steengruismagering. De kleur van de scherven varieert van donkergrijs tot roodbruin. Het aardewerk dateert uit de Bronstijd of IJzertijd (ca. 2000 v. Chr. tot 0). Het vuursteen bestaat uit een afslagje en een vermoedelijk kernstuk.

3 Conclusie en aanbeveling

Uit het onderzoek op 'De Marke' te Pesse is gebleken dat het centrale deel van het bestemmingsterrein archeologische waarde heeft. De in werkputten 3 en 4 aangetroffen sporen en vondsten geven aan dat hier in de prehistorie bewoning heeft plaatsgevonden. Deze bewoning bestond in ieder geval uit een opslaggebouwtje (spieker). Het grote aantal paalsporen ten oosten van de spieker, in werkput 4, moet onderdeel uitgemaakt hebben van tenminste twee grotere gebouwen. Het is duidelijk dat rondom de beide werkputten meer archeologische sporen en vondsten aanwezig zijn. Gezien de ligging van werkputten 3 en 4, op het hoogste deel van het terrein, is dit niet vreemd.¹ Men zocht in vroegere tijden vaak de hogere delen in het landschap op om nederzettingen etc. te bouwen.

Uit de werkputten is gebleken dat het de conditie van het bodemarchief op het hoogste deel van het bestemmingsterrein het beste is. Hier bevindt zich een redelijk dik pakket esdek en zijn weinig natuurlijke of recente verstoringen waargenomen. In de noordwesthoek van het bestemmingsterrein is het bodemarchief aanzienlijk verstoord. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat het terrein hier grotendeels in gebruik is als volkstuin/grasland en niet als akkerland, zoals de rest van het bestemmingsterrein.

De conservering van zowel de grondsporen als de vondsten is goed. De archeologische sporen bevatten op het eerste gezicht geen organisch materiaal dat bemonsterd kon worden, teneinde meer informatie te krijgen over hoe het landschap er destijds uit zag en wat voor een gewassen men verbouwde.

Uit de nabije omgeving van Pesse zijn geen andere nederzettingssporen uit de Bronstijd of IJzertijd bekend. Wanneer het landelijk informatiesysteem Archis wordt geraadpleegd, wordt duidelijk dat uit deze periode slechts een handjevol losse waarnemingen uit Pesse bekend is (waarnemingsnummers 300041, 300043, 300325 en 300325). Ook zijn er twee monumenten bekend (monumentnummers 9564 en 14295), die te dateren zijn van het Neolithicum tot en met de Brons- of IJzertijd. Het gaat hier echter niet om nederzettingssporen, maar begravingen.

¹De gemiddelde hoogte van het vlak is hier 12,98 m +NAP. Het vlak in werkputten 1 en 2 ligt meer dan een meter lager, namelijk 11,72 m +NAP.

De meeste archeologische sporen en vondsten die in en rond Pesse zijn aangetroffen dateren uit het Meso- of Neolithicum of uit de Vroege Middeleeuwen. Uit deze laatste periode is een grote nederzetting bekend, die in de jaren '80 van de vorige eeuw door het toenmalige Biologisch-Archeologisch Instituut (BAI, thans Groninger Instituut voor Archeologie (GIA) geheten) is opgegraven op het terrein waar nu de ijsbaan van Pesse is (Van Zeist 1986). Recentelijk onderzoek op het terrein waar het nieuwe zorgcentrum van Pesse komt, leverde eveneens sporen uit deze periode op (De Wit 2003). Aangezien beide terreinen naast elkaar liggen, behoren de sporen van beide tot dezelfde nederzetting.

4 Aanbeveling

Overleg met dr. W.A.B. van der Sanden, Provinciaal Archeoloog van Drenthe, heeft geresulteerd tot de volgende aanbeveling: Naar aanleiding van de resultaten van het onderzoek doet de gemeente Hoogeveen er goed aan om, indien mogelijk, dat deel van het bestemmingsterrein waar de archeologische sporen en vondsten zijn aangetroffen, te beschermen. Dit zou erin resulteren om niet over te gaan tot de aanleg van het voet/fietspad en de bossingels. Wanneer bescherming geen optie is, zou een groter deel van het bestemmingsterrein archeologisch onderzocht dienen te worden. Het gaat hierbij om de delen ten noorden, zuiden en oosten van werkputten 3 en 4.

Literatuur

- Bijl, B., 2002. *Een Verkennend Archeologisch Onderzoek te Pesse "Esrand"*. Groningen (ARC-Briefrapport).
- Wit, M.J.M. de, 2003. *Een Aanvullend Archeologisch Onderzoek op het terrein van het toekomstig zorgcentrum te Pesse, gemeente Hoogeveen (Dr.)*. Groningen (ARC-Publicaties 63).
- Zeist, W. van, 1986. Plant remains from medieval sites in Drenthe. *Helinium* 26, pp. 226-274.